

JAK CHÁPAT A INTERPRETOVAT BALKÁN V JEHO TEMATICKÉ PESTROSTI A KULTURNÍ PROVÁZANOSTI

rozhovor s Miroslavem Koubou

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D. (1979). V roce 2002 absolvoval dvouoborový magisterský studijní obor slavistika všeobecná a srovnávací – makedonistika na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Tamtéž obhájil v roce 2010 na oboru Slovanské literatury doktorskou disertační práci, jež se věnovala interpretačním modelům makedonského národního obrození. V letech 2003–2010 působil jako asistent na Ústavu slavistických a východoevropských studií FF UK, kde přednášel zejména dějiny makedonské a bulharské literatury, současně se formou volitelných přednášek věnoval různým kulturněhistorickým fenoménům v interdisciplinárně chápaném balkánském kontextu. Od roku 2007 působí nejprve jako asistent, později jako odborný asistent na katedře literární kultury a slavistiky Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, kde vyučuje bulharskou filologii v širším slavistickém a balkanistickém kontextu. Mezi stěžejní témata jeho odborného zájmu patří procesy vzniku a dotváření novodobých národních a kulturních identit slovanských národů, studium jejich doprovodných kulturních modelů, symbolů a národních tradic. Ve svých statích analyzuje se zvláštním zřetelem na měnící se modely historické paměti sociokulturní změny v jihoslovanských zemích po roce 1990.

1. Kde se na Balkáně cítíte nejlépe a proč?

Balkán je natolik nevšedním regionem, že i pobyt v jeho zemích předpokládá mnohá, nejen sociokulturní specifika. Na zadanou otázku lze proto nahlížet různými očima, neboť se nemusí jednat pouze o návštěvu konkrétních míst, ale například o atmosféru či emocionální kontexty, které nabízí jejich prožívání. Spíše než konkrétní města a pamětihodnosti bych raději zmínil každodenní situace, jež v mém podvědomí definují Balkán ve smyslu mé osobní představy. Tyto zažité obrazy mám spjatý například s každodenním hemžením knihkupců na sofijském náměstí Petka Slavejkova, s nejrůznějšími zákoutími obrozeneckého Plovdivu, posezením s přáteli v některé kavárně

na břehu Ochridského jezera či soumrakem nad Bělehradem.

2. Jaká kniha z jihovýchodní Evropy pro Vás byla v poslední době nejvíce inspirativní, v čem?

Stále se vracím ke knize Mariji Todorovové, původem bulharské historičky a antropoložky, *Imagining the Balkans*, která vyšla nejdříve anglicky a poté též v řadě jihoslovanských překladů a jejíž název bychom do češtiny mohli přeložit třeba jako *Balkán v představách* či *Imaginární Balkán*. Ta práce podle mého názoru nabízí jedinečný způsob, jak chápat a interpretovat Balkán v jeho tematické pestrosti a kulturní provázanosti. Zajímají mě interpretační modely kulturních symbolů

a národních tradic, a proto v této knize nacházím i po letech nové myšlenky a inspiraci. V tak heterogenních prostředích, jakými Balkán nesporně je, bývá vymezení hranic jednotlivých národních kultur komplikováno vnitřními i vnějšími faktory.

Je zřejmé, že definice kupříkladu makedonské kultury v 19. století bude předpokládat řadu atributů, jež jsou společné také bulharské kulturní tradici. V prostředí Bosny a Hercegoviny podléhá terminologické uchopení pojmu *národní kultura* rovněž mnoha interpretačním metodologiím, a proto by se vymezení balkánských kulturních specifik nemělo opírat výlučně o kritéria asynchronně formulovaných konceptů národních ideologií. Balkánská imagologie, tedy utváření symbolů, znaků a obrazů, kterou nabízí a teoreticky definuje Marija Todorovová, je tudíž jedním z možných a aktuálních přístupů k balkánské historické a kulturní vrstevnatosti, umožňujících současně překonat problémy spjaté s výhradní etnickou identifikací. V tomto smyslu je dalším titulem, který mě při mých úvahách o Balkánu rovněž oslovuje, *Lexikon chorvatských tradic* polské badatelky Joanny Rapacké (*Leksykon tradycji chorwackich*, Varšava 1997). Autorka v něm vymezuje formou slovníkových hesel soubor témat a fenoménů, jež spoluutvářejí možné rámce moderní kulturní identity tak, jak je tento systém tradic vnímán v širším společenském diskurzu. Rovněž zde se tedy potvrzuje, jak těžké je definovat rámeček národních kultur a jak se koncepty historické paměti jednotlivých národních společenství na Balkáně osudově překrývají. V neposlední řadě též práce srbského sociolingvisty Ranka Bugarského zejména o rozpadu srbochorvatštiny a o symbolických rolích jazyka v lecčems pomáhají pochopit vývoj současného Balkánu.

3. Která osobnost podle Vás buduje pozitivní obraz jihovýchodní Evropy u nás a ve světě? Čím?

Domnívám se, že v podmínkách tak kulturně, historicky i duchovně různorodého vývoje, jakým balkánské národy procházely a s jehož důsledky se střetávají i v současnosti, je v zásadě složité o budování celkově pojímaného pozitivního obrazu hovořit. Současné kolektivní vědomí balkánských národů nevnímá geokulturně či geopoliticky

determinovaný pojem Balkán jako něco, co by mohlo překonávat vzájemné spory a napětí. „Balkánská kulturní identita“, tj. nadetnický pojmávaný vzájemné sdílení společné minulosti, jejího odkazu a symbolů v prostředí současných balkánských národů, je dosud formulována jen velmi vágně. Stále je tato geokulturní identifikace zastíněna identifikací etnickou, vyplývající z ideologie daného nacionalismu. Proto je utváření funkčního pozitivního obrazu kategorií do značné míry problematickou. Nicméně otázka si žádá odpověď, a proto bych kromě zmiňované Mariji Todorovové rád připomenul již zesnulého prozaika a literárního historika Milorada

Paviće. Jeho romány vynikají svěbytnou poetikou, jež na jedné straně zosobňuje Balkán a – opět – jeho obrazy, na straně druhé překonávají hranice národního vyprávění, což potvrzuje obliba čtenářů z různých koutů světa. Tato charakteristika se týká také Pavićových odborných prací o dějinách srbské literatury.

4. Jaká událost či informace z Balkánu Vás v poslední době nejvíce zaujala? Proč?

Snažím se sledovat urbanistickou přeměnu centra makedonského hlavního města. Projekt této radikální přestavby nese název Skopje 2014 a v jeho rámci vznikají již několik let nejen administrativní budovy ve stylu tzv. „antikvizace“, ale také řada pomníků a památníků, problematizujících interpretaci makedonských dějin. Osobnosti, jež se objevily např. na nově otevřeném mostě přes Vardar, potvrzují určitou krizi makedonské identity. Mytický král Karan, Volkašin nebo Prebont, „král makedonské Slavie“, jsou jen některé postavy, které mají symbolizovat kulturněhistorickou a státní kontinuitu makedonského národa. Ve skutečnosti však vyznívají právě opačně, neboť ve snaze dosáhnout kýžené historické exkluzivity přetvářejí Skopji, kdysi malebné balkánsko-orientální město, v bizarní metropoli bez historické paměti.

5. Co typicky balkánského Vám v Česku nejvíce chybí a proč?

Chybí mi některé tradiční balkánské potraviny, především však zelenina – rajčata a okurky, jejichž chuť je na Balkáně jedinečná. Také mám rád jihoslovanská kvalitní lehká bílá vína, která se však již začínají i v našich obchodech objevovat. Současně jsem však toho názoru, že tradiční potraviny a nápoje chutnají nejlépe ve svém původním prostředí, a proto asi ani nepatřím mezi pravidelné návštěvníky různých balkánských restaurací.

6. Kterou osobnost (i historickou) z Balkánu byste rád pozval na kávu nebo pivo a proč?

Protože se zabývám jihoslovanským obrozením, bylo by setkání s mnohými literáty tzv. „dlouhého“ 19. století určitě zajímavé. Těchto osobností je přirozeně mnoho. Rovněž zajímavé by bylo setkání s osobnostmi, o nichž již byla zmínka v předchozích odpovědích. A v neposlední řadě bych rád pozval také své přátele, s nimiž se na Balkáně setkávám a jimž třeba pozvání dlužím.

7. Na čem právě teď pracujete, čemu se momentálně věnujete?

Témat a činností je několik. V první řadě se snažím dopsat několik příspěvků z konferencí, které se věnují například cestování na Balkáně v době Osmanské říše. Jde mi především o fenomén hanů a karavansarajů, orientálních zájezdních hostinců, chápaných jako jeden z příznačných symbolů Balkánu. Byly místem setkávání pocestných různých jazyků a konfesí, a proto symbolizují multikulturalitu Osmanské říše. Vyměňovalo se tam nejen zboží, ale i informace – o novinkách ve státě, o politické situaci, o válkách a povstáních, vyprávěly se příběhy z cest. Tyto hostince tedy spoluutvářely historickou paměť, jejíž utváření a předávání je tématem i dalších statí, na kterých se snažím pracovat. Co nejdříve bych chtěl dokončit psanou verzi svého příspěvku z cyrilometodějského kolokvia, jež se konalo na brněnské slavistice letos v listopadu. Rovněž bych rád dokončil knihu statí s prozatímním názvem *Jihoslovanské obrozenecké dialogy*. Měla by být sémioticky laděnou analýzou vybraných fenoménů, utvářejících obrozenecký diskurz jihoslovanských kultur. A protože je přednáškové období v plném proudu, věnuji se také přípravě svých kurzů.